

Recessen om reformationen, 30. oktober 1536 ¹

Kildeintroduktion:

Kong Christian 3.s Københavnske reces af 30. oktober 1536 kendes som recessen om reformationen, idet loven indførte en ny kirkeordning og det retlige grundlag for reformationen i Danmark. Efter Grevens Fejde (1534-1536) gennemførte Christian 3. (født 1503, regent 1534-1559) reformationen i Danmark og dermed overgangen fra den katolske til den protestantiske kirke. Luthers lære havde så småt vundet indpas i de danske byer allerede i 1520'erne. Christian 3., som var blevet konge i 1534 under borgerkrigen Grevens Fejde, havde i sin tid som hertug bekendt sig til lutherdommen.

Netop Christians religiøse tilhørsforhold var en af årsagerne til, at kongevalget blev udskudt et år efter Frederik 1.s død i 1533. Rigsrådet, som var stærkt præget af de katolske biskopper, havde betænkeligheder ved at vælge den lutherske hertug til konge. Christian 3. blev den store sejrherre i Grevens Fejde. Efterfølgende ville kongen rydde op i de religiøse forhold. Det lykkedes ved stænderrigsdagen i oktober 1536, hvor denne reces blev vedtaget.

I recessen beskyldte Christian 3. biskopperne for at have været den direkte årsag til Grevens Fejde ved ikke at udpege en konge straks efter Frederik 1.s død. Som straf fratog han bisperne deres embeder. Bisperne var allerede fra 12. august blevet fængslet. Samtidig fratog han bisperne deres godser, så de nye bisper, som i lutherdommen blev kaldt superintendenter, kunne udbrede Guds ord i ro og mag uden at skulle spekulere på verdslige forhold.

I recessen argumenterede kongen endvidere for, at inddragelsen af kirkegodset ville styrke kongens muligheder for at forsvare landet mod angreb uden at skulle brandbeskatte befolkningen. For at sikre sig, at landet ikke igen skulle stå i en situation, hvor rigsrådet ikke ville vælge en konge, indførte Christian 3., at den nye konge skulle vælges i den levende konges regeringstid. Dermed indførtes en de facto-arvefølge. Reformationen blev endeligt afsluttet ved kirkeordinansen i 1537. Ordinansen var "grundloven" for den lutherske kirke i Danmark, som fremover skulle regulere kirkens forhold.

Lovteksten findes nedenfor i en forkortet version, men den fulde tekst kan findes i: "Danske Recesser og Ordinanser af Kongerne af den Oldenborgske Stamme, men indledning og Anmærkninger", s. 157-171 Udgivet af Kolderup-Rosenvinge, København 1824.

Figur 1 Christian 3. gennemførte reformationen i Danmark ved recessen af 30. oktober 1536. Fra Wikimedia Commons.

¹ Kilde: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/recessen-om-reformationen-af-30-oktober-1536/>

Kilden:

Vi Christian . . . og . . . (19 rigsråder nævnes) ... og vi efterskrevne ... (222 navne bl.a. Mogens Bille, Iver Munk, Jacob og Peder Lykke) ... det menige ridderskab i hele Nørrejylland, og vi ... (44 navne bl.a. Åge Sparre) ... den menige adel og ridderskab i Skåne, Halland og Blekinge, og vi ... (56 navne bl.a. Mads Bølle og Torben Bille) . . . den menige adel og ridderskab på Sjælland og Smålandene, og vi ... (61 navne bl.a. Knud Urne, Niels Bild og Ejler Rønnow) . . . den menige adel og ridderskab på Fyn og Langeland ... Og dertil vi efterskrevne købstadsmænd i alle købstæder i hele Danmark, som først i Nørrejylland . . . (24 bynavne) . . . , i Skåne . . . (24 bynavne) ... , på Sjælland og på Smålandene . . . (25 bynavne, heraf 7 på Smålandene) . . . , på Fyn . . . (8 bynavne) . . . , fuldmægtige fra alle købstæder og herreder over hele Danmarks rige, som er forsamlet her på denne herredag i København, gør alle vitteligt. . . (herefter omtales Grevens Fejde) ... (og at man er blevet enige om følgende:) . . . Disse artikler vil Vi, vore arvinger og efterfølgere i Danmarks rige have bevilget og antaget som en almindelig forfatning, ordning, skikkelse og ordinans for riget. . .

Først vil Vi, Kong Christian etc., Danmarks riges Råd og adel have, at al had, nid, fjendskab og mistanke, som Vi i nogen måde kunne have til købstæderne, borgerne, bønder og menig almue, og tillige, som vi købstæder, borgere, bønder og menig almue i nogen måde . . . kunne have til Kongelig Majestæt, Vor allernådigste Herre, Danmarks riges Råd og adel, skal tilintetgøres på alle sider og være opgivet, forligt og på bunden af hjertet tilgivet og venligt forenet. . .

Eftersom det er os alle og hver især her i riget vel vitteligt, at al ulykke, skade, fordærv, blodsudgydelse, mord og brand etc. og dette riges skadelige fordærv . . . især er kommet deraf . . . , at uenighed og splid har været mel-

lem bisperne, deres tilhængere og adelen, således at bisperne her i riget ikke i rette tid, som de vel ellers skulle have gjort, har udvalgt en konge, men har forhindret det efter kong Frederiks død og afgang med største flid. Man har heller ikke på samme tidspunkt på grund af deres store magt og væld, mange tilhængere og egen overmåede underfundighed kunnet komme til noget kongeligt regimente for at skaffe hver mand lov og ret, således som det for os alle . . . er blevet tilkendegivet i mange artikler, hvilke af os anses som tilstrækkelige og for lange at opregne her. Så vil vi, samtlige og hver især, hermed især med betimeligt råd og velovervejede vilje og mod have konstitueret, ordineret, bestemt og besluttet . . . at disse samme bisper herefter til evig tid . . . er blevet afsat, så de aldrig igen skal kunne komme til deres biskoppelige regimente, stifter og stifters gods og ingen lige med dem, eller andre som bisper regere i riget. . .

Og eftersom bisperne, som er her i riget, har stået imod Guds ord og evangelium indtil i dag og forhindret det, så det ikke er blevet prædikeret klart for den menige almue, og hertil, at de ikke har ført deres rette biskoppelige levned, nemlig at prædike for og lære den menige mand Guds ord . . . men mere har opført sig efter den verdslige stand og prægtighed, så man over det hele rige i det højeste har fundet 2, som har ladet sig ville eller har ladet sig kalde bisper og tillige, at de har været årsag til dette overstående oprør, som før er omtalt, og fordi de er afsat. . . så har vi således besluttet det i enighed med hinanden, for at Danmarks krone og konge kan få større formue, og hvis noget angreb kommer på riget . . . at man desto bedre kan formå at modstå det og ikke mere skal have behov for at beskatte rigets menige indbyggere, når noget sker, som nu er sket, så skal alle stifters gods, slotte, gårde, huse og jordegods, som bisperne nu har haft i hænde og værge herefter til evig tid være og blive med al deres indtægt og tilliggende . . .

under kronen. . . Alle klostre, prælaturer,[\[1\]](#) kannikedommer[\[2\]](#) og andre gejstlige len, som ikke er omtalt nu, skal blive ved magt, indtil kongen og Danmarks riges Råd sammen med flere vise og lærde mænd gør en anden ordning derpå. . .

Det skal være frit og åbent for munkene at forlade klostrene . . . Og de, som vil blive derinde, skal være deres formænd, abbeder, priorer eller provster . . . hørige og lydige og føre et godt, ærligt og kristeligt klosterliv eller gå ud af klosteret. For dem, som bliver i klostrene, skal Guds ord prædikkes. De skal herfter ikke have fuldmagt til, uden kongens og rigsrådets . . . samtykke at afhænde, sælge eller pantsætte noget af klostrenes jordegods og ejendom på nogen måde.

Da bønderne og den menige almue finder sig meget besværet over måden med at betale biskopsgave, havre, smørbyrd[\[3\]](#), nannest[\[4\]](#), plovkorn[\[5\]](#) og andre sådanne afgifter, da er vi således blevet enige om, at bønder og menig almue over hele riget herefter redeligt skal give den tiende kærve[\[6\]](#) af hvede, rug, byg, havre og alt andet korn, som Gud giver. De skal give kvægtiende efter gammel sædvane. I Halland, Blekinge og Lister[\[7\]](#) skal de dog, som ikke betaler korntiende, betale smørtiende eller andet, som de har gjort fra gammel tid . . .

Da bisperne nu er afsat og afskaffet, så vil der dog være behov for, at der forordnes nogle mærkeligt vise og lærde mænd, som skal have opsyn med, at alle sognepræster over hele riget prædiker for og lærer det menige folk Guds ord og evangelium. Ligeledes, at der bevares skoler, hvor unge mennesker får lært og institueres i latin og andre sprog, så riget kan have lærde mænd. For at forsørge sådanne lærde mænd vil vi have, at foreskrevne tiende over hele riget skal deles i tre dele. Den ene skal sognepræsten beholde; den anden del skal kirken have, og den tredje del skal kongen lade oppebære, og han skal give førnævnte lærde mænd vederlag og underhold. . .

Da det højeste regimente i riget mest hviler på kongens person, hvilket regimente kongen ikke kan føre alene, så skal kongen altid have en rigets hofmester, en kansler og en marsk[\[8\]](#), som er fødte danske mænd. Disse skal være kongen og andre rigsråder behjælpelige . . . Hvis kongen vil besvære nogen, det være sig adel eller uadel, borger eller bonde, og nogen dermed kan fornemme, at kongen gør ham uret, da skal det være frit og åbent for enhver at tilkendegive det for rigets hofmester, kongens kansler og marsk, og lade konge formane, at han forlader sådan forsæt. Og dersom kongen da ikke vil lade sig undergive . . . da skal kongen straks udpege og vælge for den som klager, en bestemt retsdag og da yde anklageren ret for rigsrådet og nogle adelige, som kongen også skal lade kalde og indskrive dertil, og for dem stå hver mand til rette . . .

Da vi bemærker og forstår, at dette store oprør i riget . . . ikke er kommet af andet, end at bisperne efter kong Frederiks død og afgang ikke har villet vælge, kåre og hylde en konge og et hoved for riget igen og for at imødekomme sådant ondt i tide . . . da har vi derom med hinanden således i enighed ordnet og ordineret, at vi, Danmarks riges Råd, nu i foreskrevne Kongelige Majestæts . . . livstid, kårer og hylde Hans kongelige Majestæts ældste søn, hertug Frederik, til at være herre og konge efter hans faders død over Danmarks rige . . . Han skal nu herefter kaldes prins af Danmark i den tid hans herre fader lever. Efter Kongelig Majestæts død og afgang skal han kaldes udvalgt konge, indtil han bliver kronet. Hvis den almægtige Gud har bestemt det således, at førnævnte hertug Frederik døde og afgik førend Kongelig Majestæt . . . og Gud vil unde og give Kongelig Majestæt en anden søn, da vil vi, Danmarks riges Råd, være forpligtede til at hylde, kåre og udvælge samme Kongelig Majestæts søn som herre og konge efter sin faders død. Dersom Gud forbyde det - at samme Kongelige Majestæts søn døde og afgik, og Kongelig Majestæt slet ingen søn har, da vil og skal vi, Danmarks riges Råd, med Kongelig Majestæts . . . råd, vilje

og viden straks igen udvælge og navnkundiggøre den, som skal være konge, og som skal regere Danmarks rige efter Kongelig Majestæts død og afgang. Den, som således udvælges, skal altid kaldes prins af Danmark, så længe Kongelig Majestæt lever. Dog skal den, som skal være konge efter Kongelig Majestæts død, være forpligtet til at sværge, afgive skriftlig forsikring og besegele at holde Danmarks riges Råd, adel og indbyggere ved lov, skel, ret, reces, friheder og privilegier, som Kongelig Majestæt ... nu har svoret, afgivet skriftlig forsikring om og beseget for os. Denne foreskrevne udvælgelse og kår har vi menig adel og ridderskab med Danmarks riges Råd, bevilget, fuldbyrdet og samtykt.

Mangfoldig splid har altid været mellem kongen og adelen om hals, hånd, 40 marks sager og anden rettighed, som tidligere konger har haft over adelens bønder og tjenere. Da for en sådan og al splid mellem kongen og adelen må tilintetgøres, så har Vi, førnævnte Christian . . . for Os og Vore efterkommere som en almindelig indretning og ordning, som herefter skal holdes til evig tid, undt og tilladt, at Danmarks riges Råd og adel, deres arvinger og efterkommere, adel i Danmark, må og skal have, nyde og beholde alle 40 marks sager med hals, hånd og al anden ret og rettighed med al anden herlighed over deres egne bønder og tjenere, som Vi og Vore forfædre, konger i Danmark, har og friest har haft over Vore og kronens tjenere.

Der har altid været splid og uenighed her i riget mellem adelen, borgere og bønder om købmandsskab. Da skal herefter holdes således, at det skal være enhver bonde frit og åbent for uforhindret at sælge sine varer ... til Os, Vore embedsmænd, råd, adel . . . og alle mænd i riget. Ingen prælat, ridder eller menig adelsmand skal . . . tvinge eller trænge nogen bonde, kaste nogen ugunst på ham, eller beskatte ham derfor. Vil en adelig købe noget af sin bonde, da skal han gøre det med hans minde^[9] og med hans vilje, ligesom han købte det af en fremmed ...

Det skal også være forbudt over hele riget for alle prælater, embedsmænd, lensmænd, adelige, fogeder og alle bønder på landet, pebersvende^[10] og alle bissekræmmere^[11] at bruge noget købmandsskab på bygden og i landsbyerne med alen, mål eller vægt. Dem, der på landet har behov for sådant, skal købe det af borgerne i Vore og kronens købstæder.

Hvis nogen adelig herefter vil besøge sildefiskeri og bruge sin næring der, som en anden indenlandsk eller udenlandsk købmand, da skal det også være tilladt adelen, fordi det tillades fremmede og udlændinge at bruge deres fordel til at salte der.

Så mange staldøksne^[12], som man kan stalde på sit eget foder, eller man kan lade fodre hos sine egne tjenere, som er pligtig til at holde fodernød for en, må man frit sælge, men ikke flere. Dog kongens og kronens ret og rettighed hermed i al måde ukrænket.

De køb og mageskifter, som hidtil er sket og gjort mellem kronen, adelen, kirker og klostre skal holdes ved magt. . .

. . . (Kongen godkender ovenstående og recesen fortsætter:) ...

Og da vi ikke alle og enhver, som er forsamlet her, med fuldmagt fra dem, som er hjemme, kan hænge vore segl på dette vort åbne brev, da har Vi, Christian udvalgt konge til Danmark etc., og vi menig Danmarks riges Råd, og vi . . . (20 navne) . . . på den menige adels og ridderskabs vegne i Nørrejylland, og vi ... (10 navne) ... på den menige adels og ridderskabs vegne på Fyn, og vi . . . (14 navne) . . . på den menige adels og ridderskabs vegne på Sjælland og i Smålandene, og vi . . . (10 navne) . . . på den menige adels og ridderskabs vegne i Skåne, Halland og Blekinge, og vi efterskrevne købstæder . . . (6 byer) . . . i Nørrejylland . . . (4 byer) . . . på Fyn . . . (8 byer) . . . på Sjælland og i Smålandene . . . (6 byer) . . . i Skåne, Halland og Blekinge ladet hænge vore sekreter, segl og signeter nedenfor dette vort åbne brev.